

Олександр Довгань,

д-р юрид. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ БАЗ ДАНИХ

Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів права власності на інформацію та проблемних питань правового захисту баз даних. Зокрема, розглянуто підходи щодо правового регулювання охорони баз даних, закладені в нормативних актах, укладених між Україною та Європейським Союзом. Обґрунтовано потребу адаптування сучасної вітчизняної правової бази з питань охорони баз даних як об'єктів авторського права та складових інтелектуальної власності до новітніх міжнародних стандартів правового регулювання у цій сфері.

Ключові слова: інформація, інтелектуальна власність, база даних, охорона баз даних, правовий захист баз даних.

У сучасному суспільстві інформація стає найбільшою цінністю, а індустрія отримання, обробки і трансляції інформації – провідною галуззю діяльності, капіталовкладення в яку щороку зростають.

Ст. 17 Конституції України визначає: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу» [1]. Таким чином наша держава дає зрозуміти, що її інформаційне поле має бути захищене і це завдання є одним із найголовніших для держави, оскільки інформація – це зброя будь-якої спільноти.

Хто володіє інформацією, той володіє світом, – відома фраза, яка підтверджує значущість інформації та її силу. Оскільки інформація (знання) може використовуватись як найефективніший засіб забезпечення національних інтересів і розв'язання суперечностей у різних сферах державної та суспільної діяльності, що породжує специфічну боротьбу засобами інформаційного впливу. Загроза впливу на інформаційну інфраструктуру іншої країни, на її інформаційні ресурси, суспільство, свідомість, підсвідомість особистості з метою нав'язати

бажану для країни-ініціатора впливу систему цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, керувати їхньою поведінкою і розвитком несе головну інформаційну загрозу національній безпеці. І на наше глибоке переконання, власне це є загрозою суверенітету України в життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, що реалізується на інформаційному рівні.

Зростаючий попит на інформацію приводить до виокремлення інформаційної діяльності, у результаті якої виникають нематеріальні об'єкти правовідносин, в окремий вид. Зазначене актуалізує проблему наукових досліджень стосовно охорони та захисту інформаційних ресурсів у базах даних, зокрема в аспекті права власності на інформацію.

Ще задовго до появи інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж (е-середовища) точилися дискусії відносно інтелектуальної власності, яка включає в себе право на об'єкти промислової власності та об'єкти авторського і суміжних прав.

Насамперед термін «інтелектуальна власність» був запроваджений для задоволення економічних потреб. Вживання цього поняття правомірне, якщо поставитися до нього як до умовної категорії, що має економічний сенс, предметом правового регулювання якої є дії щодо створення та використання нематеріальних об'єктів – нових знань, які одержують юридичну оболонку охороноздатності.

Згідно зі ст. 2 (VIII) Конвенції [2], що заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності, юридичне визначення інтелектуальної власності таке – це права, що стосуються літературних, художніх і наукових творів, виконавчої діяльності, звукозапису, радіо- й телевізійних передач, винаходів, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, а також – захисту від недобросовісної конкуренції. У широкому розумінні інтелектуальна власність означає: «закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності людини у промисловій, науковій, літературній і художній сферах». Обсяг зазначених прав (виключних або невиключних) визначає сферу і час використання об'єкта творчості, що отримав від держави охоронний документ (патент, свідоцтво). Для контролю господарського обігу резуль-

татів творчості застосовують територіальні юридичні норми, що закріплюються національним і міжнародним законодавством за видами правового упорядкування відносин.

Варто підкреслити, єдиної міжнародної конвенції щодо охорони (що передбачає надання державою охоронного документа – патенту або свідоцтва) інтелектуальної власності не існує. З позаминулого століття інститути патентного та авторського права не піддаються уніфікації, і єдина конвенція навряд чи буде вироблена. Тому існують два види правового упорядкування відносин, пов'язаних із різними об'єктами творчості: авторське право і право промислової власності, або патентне право. Обидва зазначених види засновані на результатах розумової праці, однак регулюють різні правовідносини, коло об'єктів їх охорони близьке, але не ідентичне.

Охорона об'єкта авторського права поширюється тільки на певні види і форми представлення інформації. Це право регулює відносини, що виникають у зв'язку з використанням творів літератури, мистецтва і науки, зокрема, з комп'ютерними програмами і базами даних. Правове упорядкування відносин щодо авторських прав передбачає наявність механізму підтримки особистих немайнових прав автора – право на ім'я, на неперекручування тексту – і механізму підтримки його майнових прав, тобто право на використання об'єкта інтелектуальної власності, що дозволяє юридично вводити в обіг результат творчості.

Охорона об'єкта промислової власності поширюється на зміст інформації, обсяг якої визначається формулою – короткою словесною характеристикою, що обумовлює сутність новації, її рівень відмінності від вже відомого, і передбачає упорядкування відносин, пов'язаних з винаходами, корисними моделями, промисловими зразками, селекційними досягненнями, що мають відповідати встановленим критеріям новизни, наукового (винахідницького) рівня і промислового застосування.

Авторське право припускає захист майнових і немайнових прав. До немайнових прав віднесено право на авторство, на ім'я, на оприлюднення, на захист репутації автора. Відповідно до майнових прав автор має виключне право на використання об'єкта інтелектуальної власності, іншими словами – право на відтворення, поширення, публічне виконання, переклад, переробку і продаж. Звідси виникло узагальнене поняття

авторського права як права автора на тиражування, тобто право на «копірайт» (англ. – *copyright*). Це існує тільки в тому разі, якщо робота зафіксована у письмовій або іншій об'єктивно вираженій формі, тобто робота розміщена на матеріальному носіїві.

Автор може тиражувати об'єкт права сам або передавати свої права на тиражування іншим особам безкоштовно або за плату. Передача прав здійснюється на підставі ліцензійного договору, в якому узгоджується обсяг прав (увесь об'єкт інтелектуальної власності або його частини, час і межі використання тощо).

Більшість конфліктів щодо прав авторів стосуються винагороди, а також втраченої ними вигоди. Автори правомірно наполягають на необхідності вказувати їхнє ім'я і неприпустимість перекручування змісту твору. Рідше виникають питання й вимоги щодо дотримання прав авторів на публічне виконання творів. Це пов'язано з тим, що у цьому разі значно складніше притягти порушника прав до відповідальності, складніше довести факт вини, її обсяг.

Офіційні документи (зокрема, законодавство), державні символи і знаки, твори народної творчості, повідомлення про події і факти, що мають відомий зміст, як правило, не є об'єктами авторського права.

Одночасно безліч інформаційних повідомлень у цифровому вигляді, що зведені в базу даних, становлять інтерес і можуть потребувати не тільки їх охорони, а й захисту. За нинішнього технічного рівня скопіювати з мережі базу даних не завжди можливо, тому й особливих проблем із її захистом не виникає. Проблеми можуть і виникають із захистом від копіювання окремих творів, що знаходяться в базі даних.

У всьому, що створюється заново і являє собою новацію, тобто нову інформацію, є автор (власник, володілець), що має персональні дані, які, у принципі, є його власністю. Використання відомостей про автора має здійснюватися тільки з його дозволу. Використовувати зміст приватного листа з пікантними деталями на підставі того, що ім'я автора і текст листа не перекручені, можна тільки з дозволу автора. Використовувати відомості щодо винаходу можна тільки з дозволу автора (власника, володільца), який має відповідні персональні дані, захист яких передбачений міжнародним правом. Тобто ми бачимо тут два інститути права, що можуть функціонувати одночасно та разом, – право інтелектуальної власності та право власності на персональні дані, які підкріплюють

та посилюють одне одного. У міжнародних документах і в законодавстві України простежується тенденція своєрідної «міграції» баз даних від предмета регулювання авторським правом до регулювання інформаційним правом.

Закон України «Про Національну програму інформатизації» [3], дає визначення баз даних, як об'єкта інформаційно-правових відносин, а саме: база даних – іменована сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній галузі. Ця дефініція має доволі загальний характер, однак аналіз інформаційного законодавства дає змогу визначити характерні особливості баз даних:

- бази даних – це складні інформаційні об'єкти, які виникають у процесі цілеспрямованої інформаційної діяльності різноманітних суб'єктів;

- у базах даних, за певними правилами, систематизуються відомості про різні явища, які об'єднуються за принципом однорідності предметної сфери;

- бази даних – це сукупність інформації у цифровій формі, оскільки поняття «дані» в інформаційному законодавстві трактується, як інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки [4];

- інформація в базах даних відзначається впорядкованістю, повнотою, достовірністю, релевантністю;

- цінність баз даних зберігається за умови постійної актуалізації інформації, яку вони містять;

- правовідносини, об'єктом яких є бази даних, відрізняються особливим суб'єктним складом;

- бази даних мають багато спільного з іншими складними інформаційними об'єктами – інформаційними системами, банками даних тощо.

Використання інформації, що міститься в базах даних, дає змогу швидко вирішити ту чи іншу проблему у сфері управлінської, наукової, підприємницької чи іншої діяльності, що обумовлює потребу в їх надійному правовому захисті. Щодо проблеми правового захисту інформаційних ресурсів І. Бачило зазначає [5], що право поки що не володіє іншими інститутами, крім інституту речової власності та інституту власності інтелектуальної. Одночасно у світовій практиці для захисту

баз даних використовують інститути контрактного права, комерційної таємниці, права недобросовісної конкуренції і безпідставного збагачення.

Чинне законодавство України використовує по відношенню до баз даних такі інструментарії права як право особливого роду, право на інформацію, режим доступу до інформації, правовий режим інформації, правовий статус інформації тощо.

У застосуванні до баз даних тієї чи іншої правової конструкції слід виходити з ролі, яку відіграє та чи інша база даних у системі інформаційних ресурсів. Для цього потрібно класифікувати бази даних. В основу класифікації баз даних можуть бути покладені різні класифікаційні критерії, основними з яких є: суб'єкти створення, джерела фінансування, функціональне призначення, можливість доступу, поширення в інформаційному просторі, місце в системі інформаційних ресурсів.

При аналізі баз даних як об'єкта правової охорони слід виходити з того, що бази даних є складним акумулюючим об'єктом із інтелектуально-інформаційною природою, що виникає в результаті специфічної діяльності суб'єктів, які володіють спеціальними знаннями, вміннями, навичками. Залежно від того, яка саме праця була покладена в основу при створенні бази даних – творча чи інформаційно-накопичувальна, залежить спосіб правової охорони цих баз даних.

Цікавими, на наш погляд, є підходи, закладені в нормативних актах між Україною та Європейським Союзом [6]. Так, правове регулювання охорони баз даних визначено нормами ст. 185 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої, від 27 червня 2014 р. [7], якою передбачено, що для цілей цієї Угоди термін «база даних» означає сукупність незалежних творів, даних або іншої інформації, розташованих у систематизованому або упорядкованому вигляді та доступних для будь-якої особи за допомогою електронних або інших засобів.

Статтею 186 («Об'єкт охорони») цієї Угоди передбачено, що відповідно до підрозділу 1 («Авторське право та суміжні права») частини 2 («Стандарти, що стосуються прав інтелектуальної власності») глави 9 («Інтелектуальна власність») Угоди бази даних, які внаслідок підбору або розташування їхнього інформаційного наповнення є результатом творчої праці автора, охороняються як такі авторським правом. Жодні інші критерії не застосовуються для визначення їхнього права на охорону.

Охорона баз даних авторським правом, передбачена підрозділом 1 цієї глави, не поширюється на їхнє інформаційне наповнення і не завдає шкоди будь-яким правам, які поширюються на саме інформаційне наповнення.

Охорона згідно із цією Угодою не надається комп'ютерним програмам, що використовуються під час створення або функціонування баз даних, доступних за допомогою електронних засобів. Суб'єктом авторського права на бази даних, згідно із ст. 187 Угоди, є фізична особа або група фізичних осіб, які створили цю базу, або, якщо допускається законодавством Сторін, юридична особа, визначена як правовласник згідно із законодавством. Якщо створення у співавторстві творів визнається законодавством Сторін, майнові права інтелектуальної власності належать особі, яка володіє авторським правом. Виключні авторські права на базу даних, створену спільно групою фізичних осіб, належать їм спільно.

Перелік обмежених дій, що стосуються баз даних, визначено у ст. 188 Угоди. Зокрема, в ній зазначається, що автор бази даних стосовно виразу бази даних, який охороняється авторським правом, має виключне право реалізовувати або дозволяти:

- 1) тимчасове або постійне відтворення будь-якими засобами і у будь-якій формі, повністю або частково;
- 2) перетворення, адаптацію, упорядкування або будь-яку іншу зміну;
- 3) будь-яку форму поширення серед публіки бази даних або її копій;
- 4) будь-яку передачу, виведення на екран або публічне виконання;
- 5) будь-яке відтворення, поширення, виведення на екран, публічне виконання результатів дій, що згадуються у підпункті (2).

Натомість у ст. 189 Угоди наводяться випадки винятків щодо обмежених дій, які стосуються баз даних, серед яких:

1. Вчинення законним користувачем бази даних або її копії будь-яких дій, перелічених у статті 188 цієї Угоди, які є необхідними для забезпечення доступу до інформаційного наповнення бази даних і нормального використання інформаційного наповнення законним користувачем, не вимагає дозволу автора бази даних. Якщо законний користувач має право використовувати лише частину бази даних, це положення застосовується лише до цієї частини.

2. Сторони мають можливість запроваджувати обмеження прав, передбачених статтею 188 цієї Угоди, у таких випадках:

а) відтворення бази даних не в електронній формі для приватних цілей;

б) якщо використання здійснюється лише з метою демонстрації для навчальних або наукових досліджень, за умови зазначення джерела і в обсязі, необхідному для досягнення некомерційної мети;

с) якщо використання здійснюється з метою забезпечення громадської безпеки в адміністративному або судовому процесі;

д) в інших випадках, коли винятки з авторського права традиційно дозволяються кожною Стороною, без шкоди для підпунктів (а), (б) і (с).

3. Відповідно до Бернської конвенції ця стаття не може тлумачитись як така, що дозволяє її застосування у спосіб, який не виправдано перешкоджає законним інтересам правовласника або суперечить нормальному користуванню базою даних.

Отже, чинну вітчизняну правову базу з питань охорони баз даних як об'єкта авторського права та складової інтелектуальної власності якнайшвидше треба адаптувати до новітніх міжнародних стандартів правового регулювання у сфері охорони баз даних, зокрема реалізуючи положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р.

Крім того, концептуально важливе значення для правового захисту баз даних має встановлення їх співвідношення з таким поняттям як інформаційна система, яку законодавство трактує як організаційно-технічну систему, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів. Тоді можемо розглядати бази даних як один із видів інформаційних систем, що дає змогу поширити на них дію Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [8].

Але, як у цьому законі, так і в Законі України «Про інформацію» [9], в основі правового захисту інформації, у т.ч. і в автоматизованих системах, має бути інститут права власності на інформацію. Вирішення зазначеної проблеми можливе лише шляхом внесення змін і доповнень до законів України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а також до Цивільного кодексу України.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254 к/96-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конвенция, учреждающая Всемирную организацию интеллектуальной собственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169. – Загл. с экрана.
3. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
4. Про телекомунікації : Закон України від 18 листоп. 2003 р. № 1280–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15/page5>. – Назва з екрана.
5. *Бачило И. Л.* Информационное право : основы практической информатики : учеб. пособие / И. Л. Бачило. – Москва, 2001. – 352 с.
6. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1678–VII // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 40; Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 75; Вербальна нота (щодо часткового застосування на тимчасовій основі положень Угоди про асоціацію) : Міжнародний документ від 30 верес. 2014 р. № SGS14/12029 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 83.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 75.
8. Про внесення змін до Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2594-15>. – Назва з екрана.
9. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. № 254 k/96–VR (1996) [The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254 k / 96–VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 30, Art. 141 [in Ukrainian].
2. Konventsiiia, uchrezhdaiushchaia Vsemirnuiu organizatsiiu intellektualnoi sobstvennosti [Convention establishing the World Intellectual Property Organization]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_169 [in Russian].
3. Pro Nacionalnu programu informatyzatsii : Zakon Ukrainy vid 04.02.98 r. № 74/98–VR/ [About the National Program of Informatization: Law of Ukraine of February 4, 1998. № 74/98–VR]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. Pro telekomunikatsii: Zakon Ukrainy vid 18.11.03 № 1280–IV [On Telecommunications: The Law of Ukraine of November 18, 2003 No. 1280–IV]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15/page5> [in Ukrainian].
5. Bachilo I. L. (2001). *Informatsionnoie pravo: osnovy prakticheskoi informatiki* [Information law: the basics of practical computer science]. Moscow [in Russian].
6. Pro ratyfikatsiiu Ugody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi energii i yihnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Zakon Ukrainy vid 16 veres. 2014 r. № 1678–VII [On ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: The law of Ukraine: from 16 September, 2014 № 1678-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine* (2014. № 40) [in Ukrainian]; Ugoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi energii i yihnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Mizhnarodnyi dokument: vid 27 chervnia 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand: International document: of June 27, 2014]. *Oftsiiyny visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine* (2014. № 75)

[in Ukrainian]; Verbalna nota (schodo chastkovogo zastosuvannya na tymchasovii osnovi polozhen Ugody pro asotsiatsiiu): Mizhnarodnyi dokument: vid ZO veresnia 2014 r. № SGS14/12029 [Note verbale (regarding the partial application on an interim basis of the provisions of the Association Agreement): International document: of October. 2014. № SGS14 / 12029]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine* (2014. № 83) [in Ukrainian].

7. Ugoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi energii i yihnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Mizhnarodnyi dokument: vid 27 chervnia 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand: International document: of June 27. 2014]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine* (2014. № 75) [in Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zahyst informatsii v avtomatyzovanyh systemah» [On Amendments to the Law of Ukraine «On Information Protection in Automated Systems»]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2594-15> [in Ukrainian].

9. Pro informatsiiu : Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 r. [On Information: Law of Ukraine of October 2. 1992]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.11.2017.

Olexander Dovgan,

Dr. Sci. (in Law), Senior Researcher

Senior Research Fellow,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Right of Ownership for Information and Legal Protection of Databases

The article is focused on certain aspects of ownership of information and problematic issues of legal protection of databases. In particular, approaches to the legal regulation of databases protection set in certain normative acts adopted by Ukraine and the European Union are considered. The necessity of adaptation modern domestic legal base relates to the issues of protection database as objects of copyright and intellectual property components, to the newest international standards of legal regulation in this area is substantiated.

Keywords: information, intellectual property, database, database protection, legal protection of databases.